

DOR: 20.1001.1.22516972.1401.30.54.9.4

بررسی تحلیلی ریشه‌های دافعه‌های روانی - جنسی و احساس همسرگزیزی در زوج‌های متقاضی طلاق و ارائه راهکارهای آموزشی و تربیتی در اسلام برای کاهش طلاق

غلامعلی افروز^۱ | سیمین حسینیان^۲ | لیلا شمخالی^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تحلیلی ریشه‌های دافعه‌های روانی-جنسی و احساس همسرگزیزی در زوج‌های متقاضی طلاق و ارائه راهکارهای آموزشی و تربیتی در اسلام برای کاهش طلاق شکل گرفت. طرح پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه پژوهش شامل کلیه زوج‌های متقاضی طلاق مراجعه کننده به مراکز شورای حل اختلاف شهر تهران در نیمه دوم سال ۱۴۰۰ بودند که از میان آن‌ها ۳۰۰ نفر (۱۵۰ نفر زن و ۱۵۰ نفر مرد) به شکل در دسترس انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه رضایت‌مندی زوجیت افروز (۱۳۸۷) بود. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی جهت تحلیل داده‌ها و از تحلیل عامل تأییدی جهت تعیین نقش مؤلفه‌های مرتبط با رضایت‌مندی زوجیت استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد، تعامل احساسی-کلامی، رضایت در اوقات فراغت، رضایت زناشویی، رضایت‌مندی در حل مصالح، رفتارهای شخصی و نگرشی، فرزندپروری و رضایت عاطفی تأثیر معناداری در تبیین رضایت‌مندی زوجیت دارند. از این رو، ارائه آموزش‌ها و مداخلات تربیتی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی جهت ارتقا مهارت‌های زوجین در هنگام مشاوره پیش از ازدواج و جلسات زوج‌درمانی و جلسات حل اختلاف با هدف پیشگیری و کاهش نرخ طلاق لازم است مورد توجه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: رضایت‌مندی زوجیت؛ دافعه‌های روانی-جنسی؛ ارائه راهکارهای تربیتی کاهش طلاق.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. استاد، گروه روانشناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. نویسنده مسئول: استاد، گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء(س)، تهران، ایران.

Hosseinian@alzahra.ac.ir

۳. دانش‌آموخته رشته روانشناسی، گروه انسانی، دانشکده روانشناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

خانواده را می‌توان مهم‌ترین نهاد اجتماعی در زندگی بشر دانست که مقدمه و آغاز شکل‌گیری شخصیت فردی، اجتماعی، شغلی وی را به دنبال دارد. توجه به حفظ نهاد خانواده از جمله مسائل مهمی است که امروزه در کشورهای مختلف مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا، برنامه‌ها، آموزش‌ها و تلاش‌های مختلفی با هدف شناخت عوامل اثرگذار بر به خطر افتادن بقا خانواده و تلاش جهت حذف آن‌ها صورت گرفته است. از جمله این موضوعات شناختی عواملی است که منجر به آسیب و حتی فروپاشی نهاد خانواده و برهم خوردن روابط همسران شود (افروز: ۱۳۹۶، ۴۷). ازدواج و رابطه زناشویی، منبع حمایت، صمیمیت و لذت انسان است و سبب پیدایش همکاری، همدردی، یگانگی، علاقه و مسئولیت‌پذیری نسبت به خانواده خواهد شد. به تحقیق پیوستن اهداف ازدواج پس از برقراری رابطه زناشویی، موجب احساس رضایت و خوشبختی فرد می‌شود و خلاف این امر، اختلاف زناشویی و در نهایت نارضایتی از ازدواج را به همراه خواهد داشت (هو، اسزی، چن و فانگ^۱، ۲۰۱۵). این در حالی است که، بررسی‌های اخیر نشان داده است، امروزه خانواده‌های ایرانی در مقایسه با دهه‌های پیشین بسیار آسیب‌پذیر شده‌اند و با تعارضات میان فردی بسیاری روبرو شده‌اند (اجتهادی و واحدی، ۱۳۹۶: ۶۵). به نظر می‌رسد عوامل مختلفی با بروز تعارضات زناشویی در ارتباط باشند. به‌عنوان مثال؛ نارضایتی از رابطه جنسی و میزان صمیمیت، پریشانی روانی، اعتیاد به الکل، برخی ویژگی‌های شخصیتی همچون؛ روان رنجوری از جمله این موارد هستند (فینچام و مای^۲، ۲۰۱۷). گاتمن^۳ (۲۰۰۲) نیز معتقد است، در تمام ازدواج‌ها مجموعه‌ای از عوامل و متغیرها وجود دارند که می‌توانند منجر به برهم زدن رابطه شوند و درعین حال، مؤلفه‌های دیگری نیز دیده می‌شوند که در حفظ و پاسداری ازدواج تأثیر گذارند. نکته مهم در این بین تعادل و توازن میان این نیروها و تلاش جهت غلبه بر مشکلات با همکاری زوجین یا پذیرش آن‌ها است که جز در سایه تعاملات نزدیک و صمیمی در محیطی فارغ از ترس و نگرانی بابت ابراز وجود و بیان خود میسر نخواهد بود (والش^۴، ۲۰۱۳). بنا بر برخی

1. Hu, Sze, Chen & Fang
2. Fincham & May
3. Gottman
4. Walsh

تحقیقات ناتوانی فرد در بیان خواسته‌ها و نیازهای جنسی خود، ناامنی به دلیل ابراز وجود و نبود صمیمیت جنسی، ترس از سرزنش و سرکوب در خصوص بیان این خواسته‌ها از جمله مواردی هستند که افراد را از همسرانشان دور کرده و کاهش رغبت به حضور در خانواده و رابطه با همسرانشان، افزایش تعارضات زناشویی و گرایش به طلاق و جدایی را می‌افزاید (جاهان، راهمان، چوهاری و راهمان^۱، ۲۰۱۷). از این رو، توجه به شناخت عوامل اثرگذار بر بروز تعارضات میان زوجین و ارائه آموزش‌های موردنیاز می‌تواند هم در امر پیشگیری و مشاوره پیش از ازدواج کمک‌کننده باشد و هم در انتخاب رویکردها و راهکارهای مؤثر زوج‌درمانی تأثیر داشته باشد و منجر به حفظ روابط همسران، بنیاد خانواده، شکل‌گیری آینده بهتر برای فرزندان، افزایش سلامت روان جامعه شود.

مبانی نظری

بی‌گمان، داشتن رابطه زناشویی مثبت و سازنده و رضایت‌مندی زوجیت بالاتر می‌تواند بر پایداری، تداوم، عملکرد فرزندان و شادکامی زوجین تأثیر بسزایی داشته باشد. در همین راستا، الیس^۲ (۱۹۹۸) معتقد است رضایت زناشویی ناشی از احساسات مرتبط با خشنودی، لذت، تجربه احساسات و هیجانات مثبت میان زن و شوهر است و نادیده گرفتن علائق و طرز فکر طرف مقابل موجب احساس دلسردی، ناامیدی از ازدواج و نهایتاً شکست در رابطه زناشویی می‌شود (جنآبادی و ناستی زایی، ۱۳۸۹:۱۳۴). رضایت زناشویی در حقیقت با نگرش مثبت و لذت‌بخش نسبت به جنبه‌های مختلف روابط زناشویی همراه است که یکی از اهداف پیشرفت هر یک از اعضای خانواده اعم از زن، مرد و یا فرزندان است. بنابراین، چنانچه، روابط و رضایت زناشویی بالاتری تجربه شود، افراد بانشاط‌تر، سالم‌تر و بانگیزه‌تر جهت بقای زندگی خانوادگی خود خواهند بود. رضایت‌مندی زناشویی، حاصل خشنودی و سازگاری زن و شوهر در ابعاد مختلف زندگی مشترک خود است. عوامل مختلفی از جمله احترام متقابل، تفاهم در سبک فرزند پروری، ارتباط جنسی خوشایند، همخوانی و قرابت باورها و اندیشه‌های فکری، توجه به احساسات و هیجانات

1. Jahan, Rahman, Chowdhury & Rahman
2. Alice

دیگری و درک متقابل آن‌ها، مدت‌زمان زندگی مشترک، میزان دخالت خانواده‌های هسته‌ای همسران، توانایی آن‌ها در رویارویی با مشکلات و توجه آن‌ها به استفاده از راهبردهای کاربردی در برابر آن‌ها و به عبارتی قدرت حل مسئله آن‌ها توأم با مشورت، اعتقادات دینی و مذهبی زوجین همگی از جمله مواردی هستند که با رضایت زناشویی و به دنبال آن میزان شادکامی و نشاط هر یک از زوجین و فرزندان آن‌ها در ارتباط هستند. در این راستا، باید گفت، هرچند رضایت زناشویی تابع تجربه شخصی و احساس درونی وی در مورد ازدواجش است بلکه با رابطه جنسی فرد نیز و احساس و نگرش مثبت نسبت به آن نیز در ارتباط است. به گونه‌ای که یکی دیگر از عوامل مهم بر تجربه رضایت زناشویی، کیفیت رابطه جنسی است که نقش مهمی در کارکردهای بهنجار خانواده ایفا می‌کند (جیانگ، وانگ، زانگ، لیو و همکاران^۱، ۲۰۲۰). گریف^۲ (۲۰۰۲) معتقد است، زوج‌هایی با رضایت زناشویی ادراک‌شده بالا، توافق زیادی با یکدیگر دارند، از نوع و سطح رابطه‌شان راضی‌اند، عملکرد جنسی بهتر و خوشایندتری دارند، از اوقات فراغتشان با یکدیگر لذت بیشتری می‌برند.

ذکر این نکته ضروری است که لزوم توجه به طلاق و همسرگزیزی به‌عنوان یک آسیب اجتماعی باید در بستر فرهنگ، آداب و رسوم هر کشور و محیط موردتوجه قرار گیرد. چراکه، نظام‌های ارزشی و اعتقادی هر جامعه می‌تواند در بروز یا بازداری احساس همسرگزیزی دخیل باشد. به گونه‌ای که انتظار داریم، با توجه به مقبوح بودن طلاق، درهم تنیدگی بیشتر خانواده‌ها در ایران، وجود نظام‌های ارزشی و اخلاقی اسلامی که داشتن روابط خارج از حیطه زناشویی را نامشروع می‌داند، راه‌های آموزشی و تربیتی اسلام می‌تواند شیوع همسرگزیزی و گرایش به طلاق و جدایی در داخل کشور را کاهش دهد،

پیشینه پژوهش

بنا بر تحقیقات صورت گرفته و با توجه به برخی آمارها، از مهم‌ترین علل طلاق در ایران در سال ۹۱ روابط جنسی یا عاطفی خارج از رابطه زناشویی، مسائل مالی، اعتیاد زوجین در سال ۹۲، مسائل اعتقادی و مداخله خانواده‌ها در سال ۹۳، روابط فرا زناشویی و عدم رضایت جنسی بوده

1. Jiang, WangZhang, Liu, Ding, LeiLu, & Pan
2. Grif

است (خجسته مهر و عباسی، ۱۳۹۳: ۵۴). درعین حال، در مطالعات مختلف بر نقش احتمالی رضایت مندی زناشویی، رضایت جنسی، ویژگی‌های شخصیتی، اعتیاد به مواد و الکل، جنسیت، شبکه‌های اجتماعی، سوابق ارتباطی پیش از ازدواج، مهارت‌های ارتباطی، سطح درآمد و تحصیلات در افزایش یا کاهش بروز اختلافات زناشویی و به دنبال آن فاصله میان زوجین گزارش شده است (براو و لمپکین^۱، ۲۰۱۰). درعین حال، روابط فرا زناشویی را عمده‌ترین دلیل از هم‌پاشیدگی روابط زناشویی و زمینه اصلی ایجادکننده تعارضات و اختلافات زناشویی دانسته‌اند (پینتو و ارانتس^۲، ۲۰۱۷). بنا بر یافته‌های اجتهادی و واحدی (۱۳۹۶) سه متغیر تعهد زناشویی بالاتر، کیفیت فرد جایگزین و ویژگی‌های وی و ارضا نیاز جنسی مهم‌ترین تأثیر را در پتانسیل یا احتمال برقراری همسرگزیزی و بی‌میلی نسبت به همسران را به دنبال دارند. قاسمی و همکاران (۱۳۹۶) شکست عاطفی و عملکرد جنسی را از جمله عوامل همسرگزیزی دانسته‌اند. در تحقیق دیگری مشخص شد میان متغیرهای پایبندی مذهبی و تعارض زناشویی و زیرمقیاس‌های آن رابطه معناداری وجود دارد. به گونه‌ای که افراد با پایبندی مذهبی بیشتر، نسبت به ازدواج متعهدتر هستند و درعین حال، به دلیل اینکه ازدواج را یک مسئولیت تلقی می‌کنند با تعارض زناشویی کمتر روبرو خواهند شد (هراتیان و همکاران، ۱۳۹۴). نتایج پژوهش صالح‌آبادی (۱۳۹۳) نشان داد که بین رضایت زناشویی و تمایل به همسرگزیزی و میان پایبندی به ارزش‌های دینی و تمایل به روابط زناشویی خارج از خانواده و تعارضات زناشویی رابطه معنادار و خطی منفی وجود داشت. فینچمان و مای^۳ (۲۰۱۷) در پژوهشی به مطالعه عوامل اثرگذار بر بروز روابط رمانتیک و عاطفی پرداختند. بنا بر نتایج این مطالعه جنسیت (مرد بودن)، ویژگی‌های شخصیتی روان رنجوری و خودشیفتگی، روابط جنسی بیشتر پیش از ازدواج، وابستگی به الکل و مواد، سطح تحصیلات پایین‌تر و پایبندی کمتر به باورهای مذهبی در احتمال بالاتر خیانت و همسرگزیزی دخیل هستند. جاهان و همکاران (۲۰۱۷) در تحقیقی دیگری عوامل دخیل در روابط نامطلوب در میان بزرگسالان مزدوج بنگلادشی را مطالعه کرده و دریافتند، کیفیت رابطه جنسی، جنسیت، ازدواج بر اساس دلایل غیرمنطقی، هیجان‌طلبی، خودپنداره پایین و باورهای دینی و مذهبی از جمله عوامل مرتبط با

1. Bravo & Lmpkin
2. Pinto & Arantes
3. Fintchman & May

رضایت‌مندی زوجیت و احتمال بروز خیانت و به دنبال آن طلاق و جدایی هستند. نیمت^۱ و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهش دیگری ویژگی‌های شخصیتی همچون خشم و پرخاشگری شریک و همسر را عامل نگرانی و اضطراب مزمن افراد و افزایش احتمال اختلافات زناشویی و همسرگریزی در میان همسران دانستند. برادلی و همکاران^۲ (۲۰۱۱) عملکرد جنسی و تجربه شکست عاطفی را با پایین‌تر بودن رضایت جنسی و احتمال ایجاد شکست ازدواج مرتبط دانسته‌اند.

با عنایت به آنچه تاکنون گفته شد، به نظر می‌رسد، متغیرهای مختلفی در ایجاد دافعه‌های روانی - جنسی اثرگذارند. از این‌رو، شناسایی عوامل و مؤلفه‌هایی که می‌توانند در بروز احساس همسرگریزی و متعاقب آن تمایل به طلاق و جدایی یا ایجاد روابط فرا زناشویی و همسرگریزی دخیل باشند، موضوع مهمی است که لازم است با نگاهی پیشگیرانه، به دنبال آسیب‌شناسی اولیه و متعاقب آن ارائه راهکارهای آموزشی و تربیتی پیشگیرانه جهت بقا ازدواج و ارتقا رضایت‌مندی زوجیت شود. اجتهادی و واحدی (۱۳۹۶) در پژوهشی نشان دادند، سه متغیر تعهد زناشویی بالاتر، کیفیت فرد جایگزین و ویژگی‌های وی و ارضا نیاز جنسی مهم‌ترین تأثیر را در پتانسیل یا احتمال برقراری همسرگریزی و بی‌میلی نسبت به همسران در میان کارکنان سازمان‌های دولتی و خصوصی دارند. قاسمی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی نشان دادند، گرایش زوجین به روابط خارج از حیطه زناشویی با تجربه شکست عاطفی و عملکرد جنسی آن‌ها رابطه معناداری وجود دارد. کولای و همکاران^۳ (۱۳۹۶) در تحقیقی روی گروهی از مردان دریافتند، بین کیفیت عشق و رضایت جنسی در مردان دارای سابقه همسرگریزی و پیمان‌شکنی زناشویی تفاوت وجود دارد. نبوتی و شمسی بالنجانی (۱۳۹۳) با مطالعه رابطه رضایت از رابطه عاطفی و جنسی با تعارضات زناشویی دریافتند، نارضایتی عاطفی و جنسی با کاهش کیفیت روابط زناشویی همراه خواهد بود. جاهان و همکاران (۲۰۱۷) در تحقیقی کیفیت رابطه جنسی را از جمله عوامل مرتبط با رضایت‌مندی زوجیت و احتمال بروز خیانت و به دنبال آن طلاق و جدایی می‌دانند.

1. Nemeth
2. Bradley et.all
3. Cooly et.all

روش پژوهش

طرح پژوهش: با توجه به طرح پژوهش که به بررسی تحلیلی دافعه‌های روانی که منجر به احساس همسرگریزی در زوج‌های متقاضی جدایی، می‌توان گفت طرح پژوهش در حیطه‌ی طرح‌های توصیفی از نوع همبستگی قرار می‌گیرد که در این قبیل طرح‌ها محقق به بررسی رابطه مستقیم یا غیرمستقیم یک یا چند متغیر با یکدیگر می‌پردازد. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه زوج‌های متقاضی طلاق مراجعه‌کننده به مراکز شورای حل اختلاف شهر تهران در نیمه دوم سال ۱۴۰۰ بودند. با توجه به طرح پژوهش که از توصیفی از نوع همبستگی بود تعداد ۳۰۰ نفر که شامل؛ ۱۵۰ نفر از مردان و ۱۵۰ نفر از زنان مراجعه‌کننده به دادگاه‌ها و شورای حل اختلاف شهر تهران بودند، انتخاب شده و در دادگاه‌ها اقدام به تکمیل ابزار پژوهش نمودند. ملاک‌های ورود به پژوهش شاملان موارد بود: حداقل دو سال از سابقه ازدواج فرد گذشته باشد. افراد حداقل تحصیلات دیپلم را داشته باشند. افراد اختلال روان‌شناختی که بر نتایج می‌توانند اثرگذار باشند (مانند؛ اسکیزوفرنی و ....) نداشته باشند. سن افراد حداقل ۲۵ سال باشد. مقیاس رضایت‌مندی زوجیت افروز: مقیاس رضایت زناشویی افروز جهت ارزیابی میزان رضایت همسران و برای فرهنگ جامعه ایرانی توسط افروز در سال ۱۳۸۷ تهیه و در سال ۱۳۸۹ در تهران هنجاریابی شده است. این مقیاس یک ابزار ۱۱۰ ماده‌ای است که رضایت همسران را در مقیاس چهاردرجه‌ای لیکرت از ۱ (کاملاً مخالف) تا ۴ (کاملاً موافق) می‌سنجد. هرچه فرد در این آزمون نمره بیشتری به دست آورد، نشان‌دهنده رضایت زناشویی بالاتر است. این مقیاس از ۱۰ زیرمقیاس رضایت عاطفی^۱، رضایت تعاملی^۲، رضایت نگرشی^۳، رضایت رفتاری^۴، رضایت حمایتی - اجتماعی^۵، رضایت همدلی^۶، رضایت مشکل‌گشایی، رضایت شخصیتی^۷، رضایت فرزندپروری^۸ و رضایت مطلوب اندیشی^۹ تشکیل شده است که جهت ارزیابی و سنجش مؤثر رضایت زناشویی، که با

1. Emotional satisfaction
2. interaction
3. attitude
4. behavioral
5. supportive-socia
6. empathy
7. personality
8. parenting
9. positive-thinking

رویکردهای جدید مطابقت دارد و حد بالایی از مناسبت و کفایت را نسبت به بستر فرهنگ جامعه اسلامی - ایرانی دارد. به منظور بررسی همسانی درونی^۱ این مقیاس از ضریب آلفای کرونباخ^۲ استفاده شده است. ضرایب همسانی درونی ۰/۹۵ برای کل ابزار و ضرایب بین ۰/۸۶ تا ۰/۶۴ زیرمقیاس‌ها نشان داد که مقیاس دارای همسانی درونی مطلوب و مناسب و قابل اجرا برای بررسی رضایت همسران است. ضریب پایایی^۳ باز آزمایی^۴ ۰/۷۹۱۴ نیز حاکی از پایایی و همسانی درونی بالای این مقیاس است. روایی همگرایی^۵ این مقیاس نیز با استفاده از پرسشنامه رضایت زناشویی انریچ^۶، همبستگی ۰/۴۳ را نشان داد که در سطح ۰/۰۰۱ معنادار است، لذا با ۹۹ درصد اطمینان همبستگی مشاهده شده بین این دو مقیاس معنادار است (افروز و قدرتی، ۱۳۹۰؛ به نقل از فراهینی و همکاران، ۱۳۹۸).

یافته‌ها

مطابق جدول شماره یک، میانگین نمرات در تعامل احساسی کلامی و بصری برابر با ۲۴/۳۱ و حداکثر نمره قابل کسب ۶۴ است که نشان می‌دهد میانگین نمره این شاخص میزان نسبت پایینی است. میانگین نمره عامل

رضایت امور مالی و فعالیت‌های اقتصادی ۲۹/۶۲ و حداکثر نمره قابل کسب ۳۶ است بنابراین می‌توان گفت عدد به دست آمده برای میانگین در حد نسبت بالاست. میانگین نمره عامل رضایت در احساس و رفتار مذهبی ۲۹/۵۶ و حداکثر نمره قابل کسب ۳۶ است بنابراین می‌توان نتیجه گرفت میانگین به دست آمده نسبت بالاست. برای شاخص رضایت در اوقات فراغت میانگین به دست آمده ۱۳/۲۳ است و حداکثر نمره قابل کسب ۳۶ است که می‌توان بر اساس آن گفت میانگین به دست آمده نسبت پایین است. برای عامل رضایت زناشویی میانگین نمرات ۱۶/۰۲ و حداکثر نمره قابل کسب ۴۰ است که نشان می‌دهد نمره به دست آمده در حد نسبت پایینی است. برای عامل رضایتمندی در حل مسئله و مشکلات میانگین به دست آمده ۱۲/۳۸ و حداکثر نمره قابل

1. Internal consistency
2. Cronbach's alpha coefficient
3. Reliability
4. Test-retest
5. Convergent validity
6. Communication and Happiness (ENRICH)

کسب ۲۸ است که می‌توان نتیجه گرفت نمره به‌دست آمده نسبتاً پایین است. برای شاخص رفتارهای ارتباطی و اجتماعی میانگین به‌دست آمده ۲۱/۳۰ و حداکثر نمره قابل کسب ۴۰ است که می‌توان بر اساس آن نتیجه گرفت میانگین نمره در حد متوسطی است. برای شاخص رفتارهای شخصی و نگرشی میانگین نمره ۶۱/۲۸ و حداکثر نمره قابل کسب ۸۴ است که بر اساس آن می‌توان گفت نمره نسبتاً بالاست. برای شاخص فرزند پروری میانگین نمره ۲۱/۶۸ و حداکثر نمره قابل کسب ۳۲ است که می‌توان گفت میانگین نمره به‌دست آمده در حد بالاست. برای شاخص مطلوب اندیشی همسران/رضایت عاطفی میانگین نمره به‌دست آمده برابر ۱۶/۲۰ و حداکثر نمره قابل کسب ۴۴ است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت عدد به‌دست آمده برای این شاخص نسبتاً پایین است. در آخر میانگین به‌دست آمده برای شاخص کل ۱۷۷/۲۶ و حداکثر نمره قابل کسب برابر با ۴۱۰ است که می‌توان گفت در نمونه حاضر میزان به‌دست آمده در حد پایینی است. بر اساس نمرات به‌دست آمده از عوامل دافعه روانی-جنسی می‌توان به پایین بودن تعامل احساسی کلامی و بصری، رضایت در اوقات فراغت، رضایت زناشویی، رضایتمندی در حل مسئله و مشکلات و مطلوب اندیشی همسران/رضایت عاطفی اشاره نمود.

جدول ۱. مجموع نمرات عامل‌های پرسشنامه رضایتمندی دکتر افروز

عامل	تعامل احساسی کلامی و بصری	رضایت امور مالی و فعالیت‌های اقتصادی	رضایت در احساس و رفتار مذهبی	رضایت در اوقات فراغت	رضایت رضایت زناشویی	رضایتمندی در حل مسئله و مشکلات
جمع نمره	۴۸/۶۱	۵۹/۲۳	۵۹/۱۳	۲۶/۴۶	۳۲/۰۴	۲۴/۷۶
میانگین نمره	۲۴/۳۱	۲۹/۶۲	۲۹/۵۶	۱۳/۲۳	۱۶/۰۲	۱۲/۳۸
عامل	رفتارهای ارتباطی و اجتماعی	رفتارهای شخصی و نگرشی	فرزند پروری	مطلوب اندیشی همسران/رضایت عاطفی	کل	
جمع نمره	۴۲/۶۰	۱۲۲/۵۶	۴۳/۳۷	۳۲/۴۰	۳۵۴/۵۱	
میانگین نمره	۲۱/۳۰	۶۱/۲۸	۲۱/۶۸	۱۶/۲۰	۱۷۷/۲۶	

بنا به جدول شماره دو، متغیر رضایت امور مالی و فعالیت‌های اقتصادی و نیز متغیر رضایت در احساس و رفتار مذهبی معنادار نشدند، به این معنی که نقشی در ایجاد رضایتمندی در زنان و مردان به صورت کلی نداشته‌اند. برای متغیر رفتارهای ارتباطی و اجتماعی نیز ضرایب استاندارد کمتر از $0/3$ به دست آمد که نشان‌دهنده نقش کم این متغیر در ایجاد رضایتمندی در کل افراد می‌باشند.

جدول ۲. نتایج مدل تحلیل عاملی تأییدی کل آزمودنی‌ها

متغیرها	ضریب غیراستاندارد	ضریب استاندارد	خطای استاندارد	نسبت بحرانی	-II مقدار	II-مقدار مقاوم	نتیجه
عامل احساسی کلامی و بصری	۴/۶۲۶	۰/۶۹	۰/۳۹۴	۱۱/۷۵	<۰/۰۰۱	<۰/۰۰۱	معنادار
رضایت امور مالی و فعالیت‌های اقتصادی	۰/۲۲۱	۰/۰۸۴	۰/۱۷۳	۱/۲۷۶	۰/۲۰۲	۰/۲۱۲	عدم معناداری
رضایت در احساس و رفتار مذهبی	۰/۱۹	۰/۰۳۷	۰/۳۳۸	۰/۵۶۲	۰/۵۷۴	۰/۶۳۷	عدم معناداری
رضایت در اوقات فراغت	۲/۶۱۲	۰/۵۷۸	۰/۲۷۴	۹/۵۳۵	<۰/۰۰۱	<۰/۰۰۱	معنادار
رضایت زناشویی	۳/۴۰۹	۰/۶۶۷	۰/۳۰۳	۱۱/۲۵۴	<۰/۰۰۱	<۰/۰۰۱	معنادار
رضایتمندی در حل مسئله و مشکلات	۱/۹۵۸	۰/۵۰۳	۰/۲۴	۸/۱۴۲	<۰/۰۰۱	<۰/۰۰۱	معنادار
رفتارهای ارتباطی و اجتماعی	۱/۲۴۶	۰/۱۸۲	۰/۴۴۸	۲/۷۸۲	۰/۰۰۵	۰/۰۰۵	معنادار
رفتارهای شخصی و نگرشی	۳/۱۲۹	۰/۴۱۲	۰/۴۷۹	۶/۵۳	<۰/۰۰۱	<۰/۰۰۱	معنادار
فرزند پروری	۱/۹۰۹	۰/۵۰۲	۰/۲۴۱	۷/۹۰۵	<۰/۰۰۱	<۰/۰۰۱	معنادار
مطلوب‌اندیشی همسران/رضایت عاطفی	۳/۲۱۷	۰/۵۷۲	۰/۳۴۱	۹/۴۲۷	<۰/۰۰۱	<۰/۰۰۱	معنادار

در ادامه به منظور مشخص شدن متناسب بودن مدل مفهومی با داده‌ها، به بررسی مناسب بودن شاخص‌های برازش آن پرداخته می‌شود. گفتنی است اصلاحات مدل به منظور بالا بردن شاخص‌های برازش مدل است که با مشخص کردن ارتباط بین خطاهای مدل (خطاهای مربوط به متغیرهایی که با توجه به داده‌ها مرتبط هستند) به وسیله رسم فلش‌های دوطرفه امکان‌پذیر است. در این راستا، جدول شماره سه نشان می‌دهد، بنا به جدول فوق، P -مقدار مربوط به آزمون χ^2 کمتر از سطح خطای $0/05$ به دست آمد که نشان می‌دهد مدل از مطلوبیت بسیار بالایی برخوردار نیست اما شایان ذکر است که این اتفاق معمولاً به خاطر افزایش حجم نمونه (افزایش از ۱۵۰ به ۳۰۰) رخ می‌دهد بنابراین نتیجه آن مورد توجه قرار نمی‌گیرد و به بررسی سایر شاخص‌ها پرداخته می‌شود.

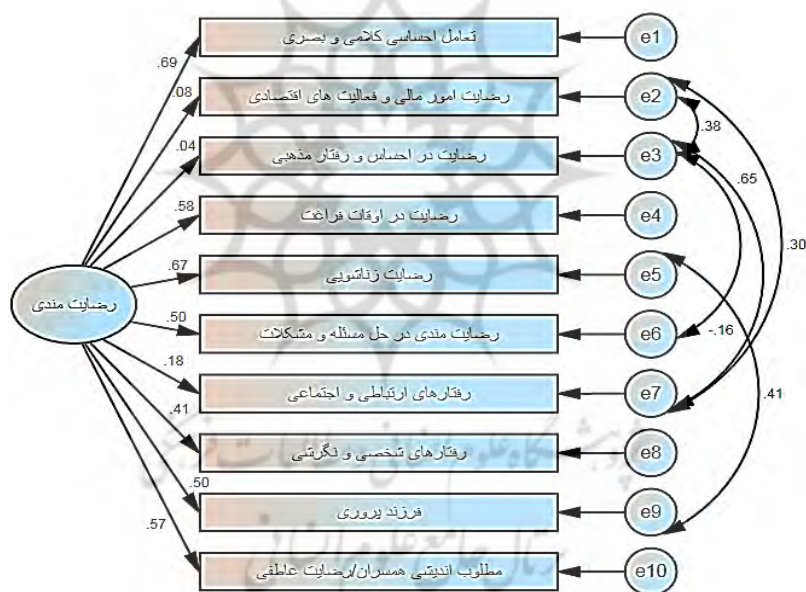
نسبت χ^2/df برابر با ۲/۴۴۹ و بین مقدار ۲ تا ۳ به دست آمده که در سطح قابل قبول است. مقدار CFI و TLI به ترتیب برابر با ۰/۹۴۱ و ۰/۹۱۱ و بین مقدار ۰/۹۰ تا ۰/۹۵ به دست آمده که در سطح قابل قبولی است. مقدار RMSEA نیز برابر با ۰/۰۷ و بین مقدار ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ است که میزان قابل قبولی است. بنابراین می توان گفت بین داده ها و مدل مفهومی تناسب وجود دارد.

جدول ۳. شاخص های برازش مدل تحلیل عاملی تأییدی کل آزمودنی ها

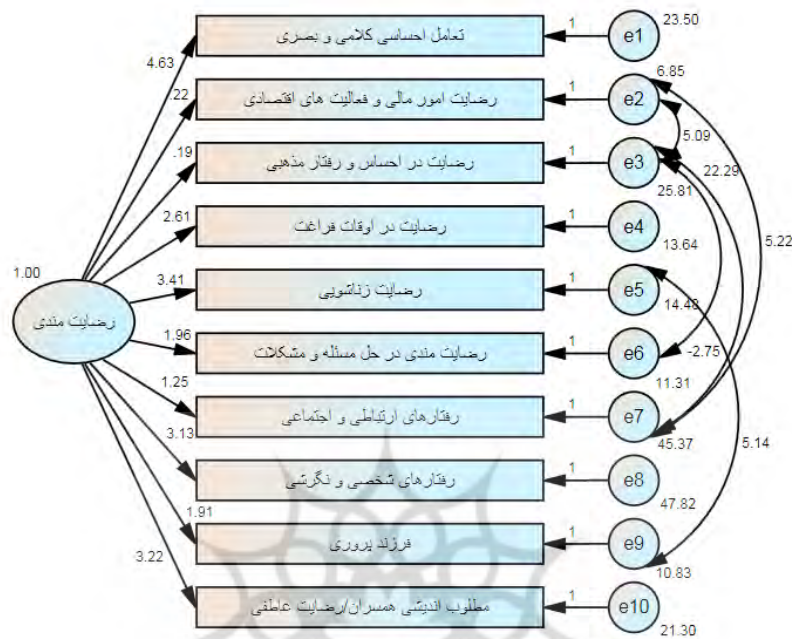
مدل	χ^2	Df	P-مقدار	χ^2/df	CFI	TLI	RMSEA
کل	۷۳/۴۶۷	۳۰	<۰/۰۰۱	۲/۴۴۹	۰/۹۴۱	۰/۹۱۱	۰/۰۷

در ادامه مدل مفهومی اصلاح شده یک بار با ضرایب غیراستاندارد و یک بار با ضرایب

استاندارد نمایش داده می شود:

شکل ۱. ضرایب استاندارد مدل کلی

شکل ۲. ضرایب غیراستاندارد مدل کلی

راه کارهای آموزشی - تربیتی کاهش طلاق در اسلام بر اساس یافته‌ها

تعامل احساسی کلامی و تقوا

از مهم ترین اصول موفقیت زن و مرد در زندگی مشترک، توجه به مسائل عاطفی یکدیگر است. این امر نیز حاصل نمی شود، مگر با خوش اخلاقی و مهرورزی به همسر و فرزندان؛ اما اگر هر دو نفر (زن و مرد) یا یکی از آنان، بد اخلاق باشند، زندگی رنگ جدایی به خود می گیرد. توجه به این امر، بسیار مهم است که اخلاق باید پس از ایمان، از مهم ترین ویژگی های افراد برای ازدواج باشد. زن و مرد اگر از این مزیت بهره نداشته باشند، نمی توانند با تعامل، تفاهم و همکاری متقابل، بر مشکلات زندگی چیره شود. امروزه سست شدن باورهای مذهبی و اصول اخلاقی، یکی از عواملی است که بنیاد خانواده را تهدید می کند. طبق آمارهای موجود «کم رنگ شدن اعتقادات مذهبی و عدم پایبندی بایسته های اخلاقی، عامل مهمی طلاق است، اما دین داری، سبب می شود که طلاق کاهش یابد.» (به نقل از خبرگزاری رسمی حوزه، ۱۳۹۹) از سوی دیگر، پایبندی به

موازن دینی و اخلاقی، باعث انسجام خانواده می‌شود. همسران دین‌دار در صورت برخورد با مشکلاتی مانند فقر و ناسازگاری‌های خانوادگی، دچار یأس نمی‌شوند؛ بلکه دل به وعده‌های الهی خوش می‌دارند و با حلاوت ایمان و یاد خدا، تلخی‌های زندگی را به شیرینی بدل می‌سازند. همچنین آراستگی زوجین به ویژگی‌های اخلاقی ارزشمندی مانند صداقت، وفاداری، احترام، مهربانی، دلسوزی، فروتنی، صبر، گذشت، نرم‌خویی، خیرخواهی، انصاف و مبراً بودن آنان از خودخواهی، برتری‌جویی، موجب می‌شود بسیاری از بدرفتاری‌ها و اختلافات از ساحت خانواده رخت بریندد (بستان: ۱۶۵، ۱۳۸۳)

رضایت امور مالی و اقتصادی

بسیاری از ازدواج‌ها مملو از اختلاف نظر در مورد امور مالی است و اغلب زوجین در مورد پول اختلاف نظر داشته و در نظر گرفتن دیدگاه همسر، برایشان دشوار است. رسیدن به توافق در مورد چگونگی مدیریت مالی زن و شوهر، یک اصل مهم در ازدواج موفق و پیشگیری از طلاق زن و شوهر است، به همین دلیل، لازم است در مورد بودجه خانواده با همسران صحبت کنید و به توافق برسید. همچنین، تفکیک میان نیازها و خواسته‌ها بسیار مهم است به این معنی که زوجین باید یاد بگیرند که خواسته‌های خود را با توجه به بودجه مالی در نظر بگیرند و به این ترتیب از خرج‌های غیرضروری خودداری کنند.

اسلام علی‌رغم عقیده مردم زمان ظهور خود، استقلال زن را همچون مرد در تملک و تصرف و تمتع از اموالش به رسمیت شناخته و حق مالکیت را از جمله حقوقی می‌داند که مشترک بین زن و مرد است و همان گونه که مرد اختیار اموال و دارایی‌های خودش را دارد، اختیار اموال و دارایی‌های زن هم به عهده خود اوست و هیچ کس نمی‌تواند در تصرف و تملک دارایی‌های زن دخالت نماید. قرآن در این باره می‌فرماید: برای مردان از آنچه کسب کرده‌اند، "لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ (سوره نساء آیه ۶۹). بهره‌ای است؛ و برای زنان (نیز) از آنچه کسب کرده‌اند، بهره‌ای است. از این آیه شریفه استفاده می‌شود که در نظام اقتصادی اسلام، مالکیت خصوصی افراد جامعه، محترم شمرده می‌شود و کسی حق ندارد بدون اذن و اجازه، در اموال و ثروت اشخاص تصرف کند؛ لذا، اموال هر فرد به هر اندازه که باشد تا زمانی که عدم

مالکیت او از راه مراجع قانونی ثابت نشود، محترم است و حکومت اسلامی، موظف است از اموال او محافظت کند و اگر کسی قصد تعرض به آن را داشت با او برخورد کند (جوادی آملی، ۱۳۸۹، ۲۳۱).

رضایت در احساس و رفتار مذهبی

یکی از ضروریات تشکیل جامعه سالم، تشکیل خانواده سالم است. اگر خانواده اصلاح شود، جامعه نیز اصلاح خواهد شد و هرچه بنیان آن مستحکم‌تر باشد، بنیان جامعه نیز مستحکم‌تر خواهد بود. یکی از ویژگی‌هایی که در تحقق سازگاری نقش بسزایی دارد، رفق و مداراست و می‌توان گفت کم‌تر عاملی یافت می‌شود که در این حد بتواند در ایجاد و تثبیت سازگاری نقش ایفا کند. رمز موفقیت مرد برای زندگی بهتر، مدارا و سازش با مشکلات خانوادگی است و داشتن چنین ویژگی‌ای، نشانه ایمان اوست. در قرآن و روایات هم، بدین مطالب اشاره شده است. خداوند می‌فرماید: "وَإِنَّ امْرَأَةً خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا" (سوره نساء آیه ۱۲۸) و اگر زنی از شوهر خویش بیم ناسازگاری یا روی گردانی داشته باشد، بر آن دو گناهی نیست که از راه صلح با هم به آشتی گرایند که سازش بهتر است. (ولی) بخل (و عدم گذشت) در نفوس، حضور (و غلبه) دارد و اگر نیکی کنید و پرهیزگاری پیشه نمایید، قطعاً خدا به آنچه انجام می‌دهید، آگاه است. در حدیثی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) آمده است: "مُدَارَاةُ النَّاسِ نِصْفُ الْإِيمَانِ وَالرَّقُّ بِهِمْ نِصْفُ الْعَيْشِ" (کلینی: ۱۱۷، ۱۳۷۷) مدارا با مردم، نیمی از ایمان و نرم‌خویی با آنان، نیمی از زندگی است. اساساً بدون رفق و مدارا، نمی‌توان از زندگانی بهره برد و زندگی بدون بهره‌مندی از این امر، فاقد روح و معناست، از این در روایات به مدارا در برابر همسر تأکید شده است. یکی از اصحاب امیرالمؤمنین (علیه السلام)، از همسر خود شکایتی را پیش حضرت بیان کرد. حضرت پس از پذیرش نقص‌هایی که میان آنان وجود داشت، به او سفارش فرمودند: "قَدَارُوهِنَّ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَأَحْسِنُوا" (مجلسی: ۱۴۰۳، جلد ۲۵۳، ۱۰۰) با زنان در همه حال مدارا کنید، خوش‌زبان و نرم‌خو باشید و در تمام امور نیکی نمایید. سکینت و مودت و رحمت که جاذب‌های الهی بین مرد و زن بوده اساس تشکیل حوزه رحامت و تأسیس سلسله ارحام و

محارم و تأمین: روابط مهرآمیز خانوادگی و زمینه ساختار نظام برین انسانی است (جوادی آملی، ۱۳۸۸: ۵۲) این آیه مبارکه تأکید دارد که خدای سبحان یک نوع مودت و دوستی و مهربانی مخصوصی بین شما همسران قرار داده که ادامه زندگی بدون آن‌ها مشکل و متعذر خواهد بود و از جمله گواهان برای این موضوع متارکه و طلاق‌هایی است که به علت عدم مودت و دوستی بین همسران مشاهده می‌شود (نجفی خمینی، ۱۳۹۸: ۳۳۵).

رضایتمندی در حل مشکلات و مسائل

یکی از مهارت‌های مهم در آغاز زندگی، حل مسائل توسط زوجین، در خانه است. مشکلاتی که بین همسران پیش می‌آید - هرچند کوچک - نباید بیرون از خانواده تسری پیدا کند. سعی کنید همه چیز را در چار دیواری خانه‌تان باقی بگذارید. به قول قدیمی‌ترها، همه مشکلات را زیر فرش پنهان کنید تا به بیرون از خانه درز نکند؛ زیرا زن و شوهر بهتر از هر کسی، به موضوع آگاهی دارند و اکثر مسائل، بیش‌تر به تفاوت سلیقه و عرف‌های زوجین است. از سویی اطرافیان ممکن است از نگاه و تجربه خودشان یا مثلاً از سر محبت به فرزند، پیشنهادی ارائه دهند که مناسب نیست. گاهی تا دلمان می‌گیرد، دنبال بهانه کوچکی می‌گردیم تا با اطرافیانمان درد دل کنیم و با حرف زدن کمی از بار روانی مشکلاتمان را کم کنیم؛ اما همین درد دل‌های ساده و خودمانی یا گله و شکایاتی که در میان حرف‌هایمان، بدون هیچ غرض خاصی بیان می‌کنیم، موجب به هم خوردن آرامش و ایجاد دلخوری‌ها و ناراحتی‌هایی می‌شود که اصلاً فکرش را نکرده بودیم. بسیار دیده و شنیده‌ایم که به علت همین درد دل‌ها، چه زندگی‌های مشترکی تا مرز طلاق پیش رفته و چه اختلافات عمیق خانوادگی و فامیلی پیش آمده که کدورت و کینه‌های چندساله، گاه حتی آنان را به خون هم تشنه کرده است. با گفتن همین چند عبارت: «بین خودمان بماند»، «شما که غریبه نیستید»، «از خدا پنهان نیست، از بنده‌اش چه پنهان» «و... احساس می‌کنیم اجازه داریم درباره هر کس و هر چیزی که می‌خواهیم و صحبتش پیش می‌آید، حرف بزنیم. در همین راستا، گاهی ممکن است رازهایی از دیگران را فاش کنیم که باعث مشکلات فراوانی می‌شود و تبعات آن هرگز قابل بخشش نیست و نمی‌توان نتیجه افشای راز دیگری را جبران کرد؛ برای مثال هیچ‌یک از زوجین نباید شکایت همسرش را نزد خانواده ببرد؛ چه بسا محبت افراطی اما از سر دلسوزی خانواده‌ها، ممکن است مشکلات جدیدی را به وجود آورد. وقتی حرفی از داستان زندگی، بیرون

از خانه تسری پیدا کند، مصداق همان ضرب‌المثل یک کلاغ چهل کلاغ می‌شود که باعث می‌گردد مرد به زن یا زن به مرد بدبین شده، رفتار او را حمل بر خبرچینی کند و از او سلب اعتماد نماید. بهتر است در ابتدا، سعی شود مشکلات به وجود آمده را میان خود همسران حل و فصل شود.

از مجموع آیات ذکر شده به دست می‌آید که قرآن کریم به روابط جنسی بین زوجین با نگاهی مثبت و رفتاری معنوی نگریسته است البته نه تنها آیات بلکه روایات نیز عنایت ویژه داشته به طوری که برخی از احادیث معصومین (ع) پاداش روابط جنسی را معادل با برخی تکالیف دینی مانند جهاد دانسته و آن را موجب ریزش گناهان و پاک شدن افراد می‌دانند. بر اساس روایات هیچ‌یک از زن یا مرد برای سر باز زدن از این امور، نباید عبادت خود را طولانی کنند.

رفتارهای شخصی و نگرشی: یکی از عواملی که می‌تواند در زدودن سردی‌ها و صمیمیت

بخشیدن به روابط زوجین مؤثر باشد، اعلام محبت زوجین به یکدیگر است. چه بسیارند زنان و شوهرانی که تشنه محبت‌اند و دوست دارند اعلام محبت همسر خود را از زبان آنان بشنوند، ولی برایشان ممکن نمی‌شود، و چه بسیارند زنان و شوهرانی که یکدیگر را بسیار دوست می‌دارند، ولی آن را به زبان نمی‌آورند (زمانی: ۱۳۵۰، ۱۷۱). در این خصوص پیامبر عظیم‌الشأن اسلام (ص) فرموده‌اند: اگر مرد خطاب به همسرش بگوید دوستت دارم، هرگز از قلب او بیرون نمی‌رود (کلینی: ۱۴۰۷، ۵۶۹). همچنین امام صادق (ع) نیز فرموده‌اند: محبت به همسر از اخلاق پیامبران است (طبرسی، ۱۴۱۳، ۱۹۷). یکی از خصوصیات برتر همسران موفق، توان آنان در ابراز محبت، این ودیعه‌ی گران‌قدر الهی است. در حقیقت محبوب مطلق خداست و خالق محبت و اهداگر آن نیز اوست، پس محبت هر محبوب، آیتی از رحمت خداوندی، جلوه‌ای از جمال احدی و قطره‌ای از اقیانوس بی‌کران فضل اوست و بالاترین درجه‌ی ایمان نیز محبت ذات حق و راه حق است. به همین دلیل است که زنان و مردان موحد، شاکرانه و مخلصانه به خاطر خدا و در طریق نیل به فلاح، همواره پرمعناترین محبت‌ها را در طول زندگی و در شرایط و موقعیت‌های گوناگون تقدیم یکدیگر می‌کنند. البته ابراز محبت تنها به زبان نیست، بلکه باید در عمل نیز به نوعی رفتار کند که او چنین احساسی بکند. و اگر به دلیل مشغله زیاد نمی‌تواند عملاً به همسر خود کمک نماید، حداقل نیست خود را به اطلاع او برساند، تا بدین وسیله احساس دلگرمی کند (حقانی زنجانی: ۱۳۸۹، ۳۱۹).

پوشانیدن عیب‌ها و محرم راز هم بودن: همسران، با رازداری، همه‌ی ضعف‌های احتمالی اخلاق و خطاهای یکدیگر را از دید دیگران، و حتی نزدیک‌ترین نزدیکان خود مستور می‌دارند، به گونه‌ای که حتی پدران و مادران، خواهران و برادران و دوستان ایشان نیز از عیوب احتمالی همسرشان با خبر نمی‌گردند. زنان و مردان هوشمند و عاقل که الگوی زندگی‌شان حضرت فاطمه زهرا(س) و امام علی(ع) است، هیچ‌گاه حکایت نارسایی‌ها و شکایت همسران خود را به نزد اعضای خانواده‌ی پدری خویش نمی‌برند، و همواره تلاش دارند بین همسر و والدین و برادران خود تألیف قلوب نمایند. این معنا مطابقت دارد با آنچه خداوند متعال فرموده است: «يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْءَاتِكُمْ» (اعراف: ۲۶) ای فرزندان آدم! برای پرده‌پوشی از بدی‌های شما لباس را فرود آوردیم. همسران، همگامان طریق رشد و فلاح، و راه‌یابان به خلوت درون و اسرار نهان همدیگر، همیشه با عزمی استوار و اراده‌ای خصل‌ناپذیر، با صبوری و متانت و در موقعیت‌های گوناگون، در غم و شادی، سلامت و بیماری، آرامش و عصبانیت، فقر و غنا، کامیابی و ناکامی و ... کلیدداران امین گنجینه‌ی عزت و حیا، پاسداران حریم عصمت، و نگهبانان سرّ و آبروی فردی و اجتماعی یکدیگر خواهند بود، چراکه عیب‌پوشی و رازداری از صفات خداوندی و از برجسته‌ترین ویژگی‌های انسان‌های باتقوا و رشد یافته است (افروز: ۱۳۸۶، ۴۸).

رضایت زناشویی: زوجین نیز نزدیک‌ترین یاران یکدیگرند و به‌راستی که نزدیک‌ترین کس انسان بعد از ذات اقدس خداوندی که عالم بر ذات الصدور و آگاه به نیت‌هاست: «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَ عَلَّمْهُ مَا تُسَوِّسُ بِهِ نَفْسُهُ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» (ق: ۱۶) (همانا انسان را آفریدیم و آنچه که نفس به آن وسوسه می‌کند می‌دانیم، و ما به او از رگ گردن نزدیک‌تریم)، وجود ارزشمند همسر است.

آری تنها همسر انسان است که از آغازین لحظات زندگی مشترک، در گذراندن روزها، ماه‌ها و مهر و موم‌ها در صبح و شام، در نهان و آشکار، در کامروایی‌ها و ناخوشی‌ها و ... به تدریج بر خصیصه‌های شخصیتی و ویژگی‌های حاکم بر نفسانیات زوج خود آگاه می‌گردد. به عبارت دیگر، هیچ‌کس در حیات دنیوی، مانند همسران با ویژگی‌های شناختی، روانی و انگیزه‌های شخصیتی و اجتماعی همدیگر آشنا نیستند؛ چراکه همسران نزدیک‌ترین انسان‌ها به یکدیگرند و از سودای دل چنین نزدیکی، وحدت نظر و یکدلی را احساس می‌کنند (افروز: ۱۳۸۶، ۵۴). از نزدیک‌ترین یار و

همراه بودن زوجین چنین استفاده می‌شود که آن‌ها بایستی در موارد گرفتاری و ناراحتی نسبت به هم دلجویی داشته و جویای احوال یکدیگر باشند، اگر صدمه‌ای و لطمه‌ای در عالم حیات بر یکی از آن‌ها وارد آید بکوشند با مهربانی و اخلاق او را تسلیت دهند، اگر مرد یا زن در عالم اندیشه و تخیل و انزوا است از او علت را جویا شوند و برای رفع و جبران آن کوشش نمایند. از این رو هر یک از زوجین برای یکدیگر باید نقش یک پرستار یا یک روان‌پزشک را ایفا کند.

نیاز انسان‌ها به ارضای غریزه جنسی از یکسو و تقدس بر آوردن آن در دیدگاه اسلام از سوی دیگر، مسئله را حساس تر می‌کند. خداوند متعال می‌فرماید: نسا و کم حرث لکم فاتوا حرثکم انی شتم و قدموا لانفسکم و اتقوا الله و اعلموا انکم ملاقوه و بشر المومنین (سوره بقره آیه ۲۲۳) (زنان شما، کشتزار شما هستند پس هر گونه بخواهید، به کشتزارتان [در] آید و (اثر نیکی) برای خودتان، از پیش بفرستید؛ و [خودتان را] از [عذاب] خدا حفظ کنید؛ و بدانید که شما او را ملاقات خواهید کرد؛ و مؤمنان را مژده ده.

نکته قابل تأمل در این آیه شریفه این است که اولاً زنان را خداوند متعال مزرعه آخرت دانسته و از مردان خواسته از این مزرعه توشه بگیرند و در توشه‌گیری هم دست آنان را آزاد گذاشته و فرموده است در هر جا و هر وقت که خواستید؛ و این می‌رساند که در تأمین نیاز جنسی اصلاً کوتاهی نکنید و البته تأکید دارد که هدف نهایی از آمیزش جنسی، لذت و کام‌جویی نیست بلکه باید از این موضوع، برای ایجاد و پرورش فرزندان، شایسته استفاده کرد و آن را به‌عنوان یک ذخیره معنوی برای فردای قیامت از پیش بفرستید، بنابراین در انتخاب همسر، باید اصولی را رعایت کنید که به این نتیجه مهم منتهی شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۳۵۴)

رضایت عاطفی

رضایت عاطفی، حسن معاشرت و دوستی با یکدیگر و گذشت و اغماض از لغزش‌های یکدیگر را می‌توان از اصول پیشگیری و بهداشتی زندگی زناشویی دانست که با اجرای درست و دقیق آن‌ها زندگی زن و شوهر را از آلوده شدن به بیماری‌های نشوز و شقاق و انهدام کانون زندگی مشترک یعنی طلاق مصونیت می‌بخشد (نیک ۱۳۷۵: ۱۷۵) اینجاست که می‌بینیم قرآن کریم با بکار بردن کنایات و استعارات زیبا و لطیف این وظیفه اخلاقی مهم را متذکر می‌شود. در سوره نساء به مردان توصیه می‌کند که با همسرانتان به نیکویی معاشرت کنید (و عاشروهن

بالمعروف (سوره نساء آیه ۱۹) و با آنان به طور پسندیده رفتار کنید. فان کرهتُمُوهُن فَعَسَىٰ اَنْ تُكْرَهُوْا شَيْئًا وَّيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيْهِ خَيْرًا (سوره نساء آیه ۴۲) یعنی اگر به جهاتی از همسران خود رضایت کامل نداشته باشید و بر اثر اموری آنها در نظر شما ناخوشایند باشند فوراً تصمیم به جدایی و یا بدرفتاری نگیرید و تا آنجا که قدرت دارید مدارا کنید بنابراین تا کارد به استخوان شما نرسد سزاوار است معاشرت به معروف و رفتار شایسته را ترک نکنید (نیک، ۱۳۷۵: ۱۷۵)

قرآن و حدیث هر گونه سوء رفتار و فشار را نسبت به زن شدیداً نهی و منع کرده است و تخلف از آن گاهی ضمانت اجرای مجازات دارد. اسلام رفتار خوش و نیک خواهانه مرد را نسبت به زن حتی در هنگام عدم امکان ادامه زندگی و لزوم طلاق نیز واجب می‌داند. قرآن کریم از این حق اختصاصی مرد به زن با تعبیر تسریح به احسان یاد کرده است "الطَّلَاقُ مَرْتَانٍ فَاَمْسَاكُ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيْحُ بِاِحْسَانٍ" (سوره بقره آیه ۲۹۹). و در ادامه می‌فرماید: "فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ سَرْحُوْهُنَّ بِمَعْرُوفٍ" (سوره بقره آیه ۲۳۱) در آیه ۴۹ سوره احزاب می‌فرماید: "فَمَتَعُوْهُنَّ وَّ سَرْحُوْهُنَّ سَرَاحًا جَمِيْلًا" از این آیه شریفه استفاده می‌شود که هنگامی که مرد قادر به نگهداری زن نباشد باید او را رها کند، ولی در ضمن لازم است که این رهایی به صورت احسان و محبت و باقی گذاشتن خاطره‌ای خوب باشد نه آنکه بابت جدایی از زن مالی مطالبه کند و نه به او شکنجه و آزاری برساند.

نتیجه گیری و پیشنهادها

در واقع، با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر و نتایج سایر تحقیقات می‌توان چنین گفت که یکی از شاخص‌های مهم رضایتمندی زوجیت و حفظ بنیاد خانواده و اجتناب از جدایی و طلاق رضایت روانی زوجین است. رضایت روانی با تجربه احساس رضایت از زندگی بیشتر در ارتباط است و در حوزه‌های مختلف عملکرد خانواده و کیفیت زندگی زناشویی افراد تأثیر دارد. رضایت روانی، در حوزه‌های خانواده و مسائل زناشویی اهمیت ویژه‌ای دارد. احساس ناکامی، سرخوردگی، ناایمنی ناشی از فقدان رضایت روانی نه تنها سلامت جسمی و روحی بلکه رابطه آنها را با یکدیگر به شدت متأثر می‌سازد و می‌تواند بقا خانواده را تهدید کند. در عین حال، رابطه روانی نه تنها بستری برای تأمین دیگر نیازهای افراد است، بلکه منجر به ایجاد چارچوبی مقدس

برای ارضا امیال مرتبط با آن شده و عشق، صمیمیت، لذت، محبت، شادی، احساس خوشبختی، سلامت روان و ..... را در هر یک از زوجین می‌افزاید این موضوع به نوبه خویش نه تنها بر کاهش دافعه‌های جنسی بلکه کاهش دافعه‌های روانی را نیز به همراه دارد.

از سوی دیگر، توجه به این نکته از آن جهت ضروری است که رابطه زناشویی به شکلی با پیوند بین دو شخصیت در ارتباط است. این در حالی است که هر یک از زوجینی با پیشینه رشدی، سبک شخصیتی، مؤلفه‌های ژنتیکی و بیولوژیکی منحصر به فردی وارد رابطه می‌شوند این موضوع از آن جهت قابل توجه و مهم به نظر می‌رسد که سبب می‌شود تا هر فردی ویژگی‌ها، الگوی خاص رفتاری و عملکردی خاصی داشته باشد که در صورت ناهماهنگی با طرف مقابل منجر به تحمیل برخی نگرش‌ها و بروز رفتارها، کنش‌ها و واکنش‌های غیر خودخواسته در وی شود و نوعی دافعه نسبت به همسر یا شریک زندگی را به همراه داشته باشد. راهکارهایی که شرع مقدس اسلام برای کاهش طلاق و بلکه تداوم زندگی مشترک ارائه داده است، بی‌شک می‌تواند بنیان خانواده‌ها را تقویت داده و از تعداد جدایی‌ها بکاهد و جلوی عوارض و آثار بسیار نامطلوبی که پس از طلاق در جنبه‌های روانی فرد و اجتماع باقی می‌گذارد، جلوگیری کند. همخوان با یافته‌های تحقیق حاضر و همان گونه که به برخی یافته‌های پژوهشی اشاره شد، ویژگی‌های شخصیتی زوجین، از جمله مؤثرترین عوامل در میزان رضایت از زندگی و رضایت زوجیت محسوب می‌شوند و در تبیین رضایت زناشویی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، میزان حرمت و عزت نفس، خودباوری، توجه به نیازها از جمله نیازهای مالی و اقتصادی بر رضایت زناشویی افراد مؤثر هستند. زوجینی که از زندگی خود رضایت کمتری دارند و حتی بیشتر به مراکز مشاوره و دادگاه‌های خانواده مراجعه می‌کنند، شباهت‌های شخصیتی کمتری دارند. ناهمسانی میان ویژگی‌های شخصیتی با عدم کفویت میان همسران در ارتباط بوده و می‌تواند منجر به بروز دافعه‌های روانی در میان آن‌ها شود. ناهمخوانی بین صفات شخصیتی منجر به بروز انواع اختلافات بین همسران شده و می‌تواند زمینه‌هایی برای بروز اضطراب، استرس، افسردگی و نهایتاً روان رنجوری در میان آن‌ها شود. از سوی دیگر، شباهت‌های نگرشی پیرامون موضوعات مختلف ارتباطی، سبک تربیتی فرزندان، مسائل خانوادگی و زناشویی می‌تواند منجر به بیشتر شده رضایت از زندگی و رضایت زوجیت در آن‌ها شود. به عبارتی، شباهت‌های زوجین و حتی نحوه مواجهه آن‌ها با برخی تفاوت‌های شخصیتی

که با مهارت‌های حل مسئله آن‌ها نیز در ارتباط است با حفظ روند تکاملی ازدواج در طول سال‌ها ارتباط نزدیکی دارد. تشابه ویژگی‌های شخصیتی از یکسو، می‌تواند بستر مناسبی را برای گفت‌وگو و درک متقابل زوجین فراهم سازد و از سوی دیگر، می‌تواند بر رشد و تکامل فردی هریک در بستری که امکان استفاده از تجارب و دیدگاه‌های طرف مقابل در محیطی فارغ از تعارض و جدل‌های شدید می‌شود را ایجاد کند. البته، در این میان نباید از پیشینه زیستی همسران و طول مدت ازدواج آن‌ها نیز غافل شد. در مجموع، با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر توصیه می‌شود، جهت پیشگیری از افزایش تعارضات و دافعه‌های روانی و جنسی در برنامه‌های آموزش پیش از ازدواج و مداخلات صورت گرفته در شوراهای حل اختلاف دوره‌های آموزشی پیرامون مهارت‌های حل مسئله، آموزش مسائل جنسی، لزوم توجه به تفاوت در ویژگی‌ها و صفات شخصیتی، روش‌های مشارکتی در فرزند پروری و... جهت بهبود رابطه زوجین و ارتقا عملکرد خانواده طراحی و اجرا شود تا از این طریق بتوان گامی جهت کاهش طلاق برداشت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- قران کریم
- افروز، غلامعلی (۱۳۹۶). روان‌شناسی خانواده؛ همسران برتر، چاپ ۱۰، تهران: انتشارات سازمان اولیا و مربیان.
- اجتهادی، مصطفی و واحدی، گلناز (۱۳۹۶). بررسی جامعه‌شناختی پتانسیل خیانت در روابط زناشویی و عوامل مؤثر بر آن، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره هفدهم، شماره ۴.
- امیری مجد؛ مجتبی، (۱۳۸۹). رابطه شادکامی و رضایت زناشویی در بین زنان شاغل فرهنگی و خانه‌دار شهر اراک، علوم رفتاری، تابستان، شماره ۱۱.
- بستان، حسین (۱۳۹۸) جامعه‌شناسی خانواده. تهران. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- بلاغت، رضا؛ ابراهیم‌زاده اسمین، حسین؛ موسوی نژاد، جمال؛ خزاعی، زری و محمودوند، زری (۱۳۹۲). بررسی رابطه شادکامی و رضایت زناشویی در بین خانواده‌های شهرستان زهک، فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، سال ۷، شماره ۲۲.
- تقوی؛ محمدرضا، اسماعیلی؛ حبیب‌الله، صالح پور؛ حمید، (۱۳۸۴)، بررسی کمی و کیفی رضایت زناشویی معنادار و همسران آن‌ها در مراجعه‌کنندگان به کلینیک درمان و ترک اعتیاد، مجله اصول بهداشت روانی، شماره ۲۷.
- رشید پور، مجید و به پژوه احمد (۱۳۸۶)، جوان و تشکیل خانواده، تهران، انجمن اولیا و مربیان.
- زمانی، مصطفی (۱۳۵۰)، راه پیروزی بر مشکلات زناشویی، قم، امیر.
- حقانی زنجانی، حسین (۱۳۸۹)، حقوق خانواده در اسلام، قم، بی‌نا.
- حسن‌زاده، علی (۱۳۸۷)، جاودانه با عشق، قم، راه سبز.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق)، تفصیل وسایل الشیعه إلی تحصیل مسائل الشریعه، قم، مؤسسه‌ی آل‌البیته (ع).
- جناب‌آبادی؛ حسین، ناستی زایی؛ ناصر، (۱۳۸۹)، رضایت زناشویی والدین کودکان کم‌توان ذهنی، بهداشت، شماره جنیدی؛ الهام، نورانی سعد الدین؛ شهلا، شاکری؛ محمدتقی، مخبر؛ نغمه (۱۳۸۸). مقایسه رضایت جنسی در زنان بارور و نابارور مراجعه‌کننده به مراکز دولتی شهر مشهد، مجله باروری و ناباروری، شماره ۴.
- خجسته مهر، رضا و عباس پور، ذبیح اله (۱۳۹۳). شناسایی دلیل طلاق زنان در گروه‌های قومی شهرستان اهواز، نخستین کنگره ملی روانشناسی خانواده، پاییز ۱۳۹۳.
- طلایی زاده، فخری و بختیار پور، سعید (۱۳۹۵). رابطه رضایت زناشویی و رضایت جنسی با سلامت روان زوجین، فصلنامه اندیشه و رفتار، دوره ۰، شماره ۶.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲)، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، تهران، ناصرخسرو.

- طیب، سید عبدالحسین (۱۳۷۸)، اُطیب البیان فی تفسیر القرآن، تهران، اسلام.
- قاسمی، بهزاد و شریفی، کبیر (۱۳۹۶). نقش عملکرد جنسی و تجربه شکست عاطفی در گرایش زوجین به روابط فرا زناشویی، رویش در روانشناسی، سال ۶، شماره ۱.
- قائمی، علی (۱۳۷۸)، تشکیل خانواده در اسلام، قم، امیری.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)، الکافی، تهران، دارالکتب الإسلامیه.
- مجلسی محمدباقر (۱۴۰۳) بحارالانوار، جلد ۱۰۰، قم، دارالکتب الاسلامیه
- محقق حلی، جعفر بن حسن (۱۴۱۸ق)، المختصر النافع فی فقه الإمامیه، قم، مؤسسه المطبوعات الدینیّه.
- محقق حلی، جعفر بن حسن (۱۴۱۸ق)، المختصر النافع فی فقه الإمامیه، قم، مؤسسه المطبوعات الدینیّه.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- نیک، سکینه، (۱۳۷۵) حقوق زن و شوهر در اسلام، تهران، مرکز نشر طلیعه چاپ اول
- نجفی، محمدحسن (۱۴۰۴ق)، جواهر الکلام فی شرح شرایع الإسلام، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی.
- نجفی خمینی، محمدجواد، (۱۳۹۸) تفسیر آسان، تهران، انتشارات اسلامی، چاپ اول
- هراتیان، عباس علی؛ جان بزرگی، مسعود و آگاه هریس، مژگان (۱۳۹۴). رابطه پابندی مذهبی و تعارض زناشویی و تفاوت آن‌ها در میان زوجین، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، سال دوم، شماره ۵.
- Breznyak, M., & Whisman, M. (2012). Sexual desire and relationship functioning; It's effect of marital satisfaction and power. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 30(3), 199-217 .
- Bravo IM, Lmpkin PW. (2010). The complex case of marital Infidelity: An explanatory model of contributory processes to facilitate psychotherapy . *Am J Fam Ther*, 38: 421-32.
- Finchman, F. May, R. (2017). Infidelity in romantic relationship, *Current Opinion in Psychology*, 13:70-74
- Fincham, F. D., & Beach, S. R. H. (2010). Of memes and marriage: Towards a positive relationship science. *Journal of Family Theory and Review*, 2, 4-24. doi:10.1111/j.1756-2589.
- Gottman, John.(2002). Murray,James. Swanson,Catherine Tyson,Rebeca. Swanson,Kristin.
- Jiang, H., Wang, L., Zhang, Q., Liu, D.X., Ding, J., Lei, Z., Lu, Q., & Pan, F.(2020). Family functioning, marital satisfaction and social support in hemodialysis patients and their spouses. *Stress Health*, 31(2), 166-74.
- Kaufman, A. (2014). Personality, partner similarity and couple satisfaction: Do opposites attract or birds of a feather flock together. Retrieved by <https://www.prepare-enrich.com>, 26 Oct 2014
- McMahon, M. Darrin. (2006). *Happiness: A History*. Atlantic, Inc: Grove Press.
- Strouda, C. B., Durbin, C. E., Saigal, S. D., & Knobloch-Fedders, L. M. (2018). Normal and abnormal personality traits are associated with marital satisfaction for both men and women: An actor partner interdependence model analysis. *Journal of Research in Personality*, 44, 466-477.
- Trudel , G., & Goldfarb, M.R. (2015). Marital and sexual functioning and dysfunctioning, depression and anxiety. *Sexologist*, 19(3), 137-142.

- Young, M., Denny, G., Young, T., & Luquis, R. (2009). Sexual satisfaction among married women. *Psychol Rep*, 86 (3, 2), 1107-22.
- Walsh S.(2013). Everything you always wanted to know about infidelity but were afraid to ask. *Hooking Up Smart*. Available at <http://www.hookingupsmart.com/2013>.
- Watson, D., Klohnen, E. C., Casillas, A., Simms, E., Haig, J., & Berry, D. S. (2010). Match makers and deal breakers: Analyses of assortative mating in newlywed couples. *Journal of Personality*, 72, 1029-1068.

دراسة تحليلية لجذور النفور النفسي - الجنسي و احساس التنفر الزوجي
لدى طالبي الطلاق وتقديم حلول تعليمية وتربوية في الإسلام لتقليل
الطلاق

غلامعلي الأفروز^١ | سيمين الحسينيان^٢ | ليلي الشمخالي^٣

الملخص

كان الهدف من هذه الدراسة هو تحليل جذور النفور النفسي الجنسي ومشاعر التنفر الزوجي لدى الأزواج الساعين للطلاق وتقديم حلول تعليمية وتربوية في الإسلام لتقليل الطلاق. كان تصميم البحث وصفيًا ومترابطًا. شمل مجتمع الدراسة جميع الأزواج الذين يسعون إلى الطلاق والذين أحالوا إلى مراكز مجلس تسوية المنازعات بظهران في النصف الثاني من عام ١٤٠٠، حيث تم اختيار ٣٠٠ شخص (١٥٠ امرأة و ١٥٠ رجلاً) عن طريق الراحة. كانت أداة البحث هي استبيان الرضا من الزوجية الأفروز (١٣٨٧). لتحليل البيانات، تم استخدام الإحصاء الوصفي لتحليل البيانات وتم استخدام تحليل العوامل المؤكدة لتحديد دور المكونات المتعلقة بالرضا الزوجي. أظهرت النتائج أن التفاعل العاطفي اللفظي، والرضا في أوقات الفراغ، و الرضا الجنسي، والرضا في حل المصالح، والسلوكيات الشخصية و النظرية، والأبوة والأمومة والرضا العاطفي لها تأثير كبير في تبين الرضا الزوجي. لذلك، من الضروري توفير المداخلات التربوية القائمة على التعاليم الإسلامية لتحسين مهارات الأزواج خلال جلسات الإرشاد قبل الزواج وجلسات العلاج الزوجي وجلسات تسوية المنازعات من أجل منع وتقليل معدلات الطلاق.

الكلمات الرئيسية: الرضا الزوجي، النفور النفسي - الجنسي، تقديم الحلول التربوية لتقليل الطلاق.

٥٤

المجلد ٣٠
ربيع ١٤٤٣

ورقة البحث

الواردة:
٩ رمضان ١٤٤٣
المقبولة:
١٦ رمضان ١٤٤٣
صص: ٢٣٨-٢١٥

DOR: 20.1001.1.22516972.1401.30.54.9.4

١. أستاذ بقسم علم النفس، كلية علم النفس وعلوم التربية، جامعة طهران، طهران، إيران.
٢. الكاتب المسؤول: أستاذ، قسم الإرشاد، كلية العلوم التربوية وعلم النفس، جامعة الزهراء (جنوب)، طهران، إيران.
Hosseinian@alzahra.ac.ir
٣. تخرج في علم النفس، قسم العلوم الإنسانية، كلية علم النفس، جامعة طهران، طهران، إيران.

The Mediating Role of Locus of Control in the Relationship between Goal Orientations with Self-Esteem In Basij Students

Gholam Ali Afrooz ¹ | Simin Hosseinian ² | Leila Shamkhali ³

Abstract

The main of this study was Analytical study of psychological, behavioral and sexual repulsions of marriage in spouses seeking divorce and present strategies to prevent the frequency of divorce. The research method was descriptive and correlational. The study population included all couples seeking divorce who referred to the centers of Tehran Dispute Resolution Council in the second half of 2021, from them 300 people (150 women and 150 men) were selected as available. The research instrument was Afrooz Marital satisfaction (2008) Questionnaire. To analyze data Descriptive statistics and confirmatory factor analysis was used to determine the role of components related to marital satisfaction. Findings showed that emotional-verbal interaction, leisure satisfaction, marital satisfaction, problem-solving satisfaction, personal and attitudinal behaviors, parenting and emotional satisfaction have a significant effect on explaining marital satisfaction. Therefore, providing Islamic teachings and educational interventions to enhance couples' skills during pre -marriage counseling and couple therapy meetings and dispute resolution meetings are needed to prevent and reduce divorce rate.

Keywords: Marital Satisfaction, Psycho-Sexual Repulsion, Divorce Decrease Strategies.

54

Vol. 30
Spring 1401

Research Paper

Received:
11 April 2022
Accepted:
18 April 2022
P.P: 215-238

DOR: 20.1001.1.22516972.1401.30.54.9.4

1. Professor, Department of Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

2. Corresponding author: Professor, Counseling Department, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Al-Zahra University (S), Tehran, Iran. Hosseinian@alzahra.ac.ir

3. Graduated in Psychology, Department of Humanities, Faculty of Psychology, University of Tehran, Tehran, Iran.